

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานได้แก่ อาหาร อากาศ น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิตเหล่านี้ล้วนได้มา หรือมีแหล่งที่ได้มาจากธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั่นเอง การเพิ่มจำนวนประชากรที่เป็นอยู่ในปัจจุบันน่าจะเป็นที่คาดคะเนกันโดยง่ายว่าจะทำให้มีการใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ซึ่งจะมีผลให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มากขึ้น และในที่สุดก็จะทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ตามมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ น้ำเป็นพิษ ดินเป็นพิษ อากาศเป็นพิษซึ่งเป็นอันตรายแก่มนุษย์ สัตว์ และพืชทั้งหมด ดังจะเห็นได้ชัดในเมืองใหญ่ที่เกิดสภาพอันแออัดยัดเยียด อากาศอบอ้าว เพราะสิ่งกีดขวางของลม อากาศไม่ข่มขึ้นบริสุทธิ์เพราะขาดต้นไม้ นอกจากนี้คนยังปล่อยสิ่งสกปรกลงในแม่น้ำลำคลอง รถยนต์ที่แน่นคว้นพิษ โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยควัน และสารพิษต่าง ๆ และการใช้ชีวิตในเมืองยังเต็มไปด้วยความเร่งรีบสภาพการณดังกล่าว ล้วนแต่เป็นเรื่องที่บั่นทอนสุขภาพทั้งกายและใจ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม

ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคน ทั้งนี้จากการศึกษาที่ผ่านมาของสถาบันต่าง ๆ มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่าประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมเสีย หรือเป็นพิษเกิดขึ้น (เกษม จันทรแก้ว และประพันธ์ โภยสมบูรณ์, 2525 : 2) วิธีการที่จะสามารถแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมได้ก็คือ การให้การศึกษา ซึ่งจะสามารถปลูกฝังความรู้ ความเชื่อทัศนคติและค่านิยมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจและพฤติกรรมต่าง ๆ (เย็นใจ เลหาวิช, 2525 : 19) การศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เน้นกระบวนการ ทักษะและจิตสำนึก เพื่อที่จะเข้าใจและเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งในทางปฏิบัติ การ

ตัดสินใจ และประพฤติปฏิบัติตนเพื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถปรับและปรุงแต่งเจตคติ พฤติกรรม ตลอดจนเสริมสร้างค่านิยมซึ่งก่อให้เกิดความสำนึกแห่งความรับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมได้

กระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้นักเรียนและประชาชนได้เรียนรู้ มีค่านิยม และเจตคติที่พึงประสงค์ต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530 : 5-13) และประชาชนได้เรียนรู้ มีค่านิยมสิ่งแวดล้อม ดังหลักการดังนี้

ข้อที่ 2 ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องดำรงอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต้องตระหนักถึงการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ข้อที่ 4 ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาจึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กรและสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทยตระหนักและปฏิบัติ ตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักและเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเอง และผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม และในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 28) ได้กำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาการศึกษาหมวดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล

ข้อที่ 2.5 ปลุกฝังความเข้าใจ และพัฒนาค่านิยมที่ถูกต้องทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

จากความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 และมาตรการนโยบายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษา มีหน้าที่ที่จะต้องป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยการส่งเสริมให้นักเรียนและประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อจะได้มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพในสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมต่อไป (ประจวบจิตร คำจัตุรัส, 2530 : 705)

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีเนื้อหาวิชาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง ดังจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น กรมวิชาการ (2532 ก : 51) ได้เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

1. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยและหลักธรรมของศาสนา

2. เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้

3. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นในวิถีแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

นอกจากวิชาสังคมศึกษาโดยเนื้อแท้มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะพัฒนาพลเมือง หรือสมาชิกของสังคมให้มีคุณภาพทั้งทางปัญญา และการใช้ปัญญาเพื่อตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนและสังคมที่ตนอยู่ (ลาวันธ์ วิทยาวุทธิกุล, 2519 : 78-79) ซึ่งจุดมุ่งหมายของวิชา มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่เน้นการพัฒนาประชากรให้ตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อม และปัญหาที่เกิดขึ้นให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ แรงจูงใจและพร้อมที่จะทำงานทั้งส่วน

บุคคล และส่วนรวม เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (UNESCO, 1978 : 25)

โครงสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในรายละเอียดนั้นได้สอดแทรก เนื้อหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในรายวิชาต่าง ๆ และยังมีรายวิชาที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงคือ รายวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นวิชาบังคับเลือกสำหรับนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (กรมวิชาการ, 2533 : 53) ดังคำอธิบายรายวิชาดังนี้

ศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชากรและสิ่งแวดล้อม ปัญหาประชากรและสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ผลกระทบของภาวะประชากรที่มีต่อสภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้เข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม ตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากประชากร มีความรับผิดชอบต่อการแก้ปัญหา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและถาวร

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าสิ่งแวดล้อมศึกษามีอยู่ในหลักสูตรสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นทั้งวิชาเฉพาะและสอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ โดยทั่วไป แต่ที่สำคัญที่สุดในเชิงของ การปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมคือ การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีการเตรียมครูให้มีความเข้าใจในหลักสูตร สอนได้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ มีการวางแผนในการสอนเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์และศึกษาหลักสูตรเสียก่อน ซึ่งจะทำให้ทราบว่ากำหนดจุดประสงค์ของการสอนอย่างไร มีความเข้าใจในมิติของเนื้อหาวิชาและรู้วิธีสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา วางแนวการจัดการเรียนการสอน วัดและประเมินผลได้ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ และสอดคล้องกับหลักสูตร (ปรากฏสุวรรณ อดิโต, 2524 : 14)

ในปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ประสบกับสภาพป่าไม้ถูกทำลาย เนื่องมาจากการขยายพื้นที่ปลูกพืชไร่ และอาชีพทางการเกษตรอื่น ๆ ทั้งโดยราษฎรและจากนายทุนที่มีอิทธิพล ผลจากการที่พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายอย่างหนักและลึกเข้าไปถึงพื้นที่ภูเขาและต้นน้ำลำธาร ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สภาพพื้นที่ต้นน้ำลำธารและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ก็ได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย (โครงการน้ำพระราชหฤทัย, 2531 : 63) และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีการทำนาเกลือซึ่งเป็นเหตุให้ดินเค็มกระจายเป็นบริเวณกว้าง ทำให้ไม่สามารถเพาะปลูกได้ เมื่อทำไปนาน ๆ ก็อาจทำให้ดินยุบตัวลงได้ (ดาวสยาม : 19 ตุลาคม 2533) นอกจากนี้ในภาคตะวันออกเฉียง-

เฉียงเหนือ ยังมีปัญหาเรื่องน้ำเน่าเสียที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำชี-พอง ปล่องของเสียลงไปแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำเสีย ประชาชนที่อยู่ในแถบนี้ไม่สามารถนำน้ำมาบริโภคหรืออุปโภคได้ (ไทยรัฐ : 20 มีนาคม 2535) การที่จะแก้ไขปัญหาลดและป้องกันปัญหาดังกล่าวได้นั้น กระบวนการให้การศึกษาแก่เยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นครูสังคมศึกษาในเขตการศึกษาดังกล่าว จึงสนใจที่จะศึกษาถึงสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม เขตการศึกษา 9 ที่ประกอบไปด้วย จังหวัดสกลนคร อุดรธานี ขอนแก่น เลย และหนองคาย เพื่อเป็นแนวทางและปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม เขตการศึกษา 9 ในด้านการใช้หลักสูตร ผู้บริหาร ครู และนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม เขตการศึกษา 9 ในด้านการใช้หลักสูตร ผู้บริหาร ครู และนักเรียน
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นครูผู้สอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ส 053 สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เขตการศึกษา 9 ทั้งหมดมีจำนวน 70 คน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

วิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม หมายถึง วิชาบังคับเลือกระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในหมวดวิชาสังคมศึกษา รหัสวิชา ส 053 ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ระบุไว้ในคำอธิบายรายวิชาว่า

เป็นวิชาที่มุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม และบทบาทของประชาชนที่พึงมีต่อการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ส 053 ในด้านการใช้หลักสูตร หมายถึง ลักษณะที่เป็นอยู่จริงที่มีการนำหลักสูตรวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อมไปสู่การสอนในโรงเรียนโดยมีการกำหนดจุดประสงค์ การจัดเนื้อหาวิชา การเน้นเนื้อหาวิชา การใช้วิธีสอน การจัดหาสื่อการเรียนการสอน การดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการวัดและประเมินผล รวมทั้งอุปสรรคที่ทำให้การนำหลักสูตรไปสู่การสอนไม่ประสบผลตามจุดมุ่งหมาย

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ส 053 ในด้านผู้บริหาร หมายถึง ลักษณะที่เป็นจริงที่ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ ได้ส่งเสริม การจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม สร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูผู้สอน ปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีทางสิ่งแวดล้อม และจัดบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา รวมทั้งอุปสรรคที่เกิดจากบุคคลดังกล่าว อาจทำให้เกิดความขัดข้องต่อการจัดการเรียนการสอน

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ส 053 ในด้านครู หมายถึง ลักษณะที่เป็นอยู่จริงที่ครูผู้สอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ส 053 ปฏิบัติในโรงเรียน เรื่อง การใช้วิธีสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผล การหาความรู้เพิ่มเติม การให้ความร่วมมือทางสิ่งแวดล้อมกับหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน และการปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งอุปสรรคที่เกิดจากตัวครูผู้สอนเอง ที่ทำให้เกิดความขัดข้องในการจัดการเรียนการสอน

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ในด้านนักเรียน หมายถึง ลักษณะและความสามารถของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่เรียนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งอุปสรรคที่เกิดจากตัวนักเรียนเองที่ทำให้เกิดความขัดข้องต่อการจัดการเรียนการสอนของครู

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อมในการนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับศึกษานิเทศก์จังหวัด เขต กรมสามัญศึกษา ในการจัดสัมมนาฝึกอบรมครูผู้สอนวิชาประชากรกับสิ่งแวดล้อม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เป็นแนวทางสำหรับกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงงานด้านการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
4. เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย